

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

**УКРАЇНО-НІМЕЦЬКИЙ ВЕКТОР МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ
НАСЕЛЕННЯ: АНАЛІЗ, ПРОГНОЗНІ ОЦІНКИ ТА ВИСНОВКИ ДЛЯ
ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

Науково-аналітична записка

Підготовлено:
д.е.н., проф. Васильців Т.Г.,
к.е.н., н.с. Мульська О.П.,
пров. інженер Бараняк І.Є.

Львів 2019

ВСТУП

У науково-аналітичній записці викладено результати дослідження україно-німецького вектору міграційної активності населення. Розширення масштабів та урізноманітнення складу міграційних потоків посилюють їх вплив на сучасні демографічні, соціально-економічні та етнокультурні процеси й у країні-донора, і у країні реципієнта. Врахування міграційної компоненти необхідне при формуванні демографічної, соціальної та економічної, зовнішньої та етнокультурної стратегії розвитку країни.

Застосована методика побудови прогностичної моделі міграційної активності населення ґрунтується на алгоритмі, що передбачає три етапи: 1) прогнозування чисельності та структури населення Німеччини та України; 2) прогнозування макроекономічних показників та кон'юнктури ринків праці Німеччини та України; 3) прогнозування обсягів потенційної міграції населення України до Німеччини.

На основі прогнозу чисельності населення Німеччини до 2060 р. з врахуванням різноманітних варіантів обсягів імміграції в країні доведено, що значна деформація вікової структури корінного населення внаслідок «гіперстаріння» нації може призвести до демографічного колапсу, що унеможливорює економічне зростання країни через дефіцит робочої сили та кваліфікованих кадрів на ринку праці. Наведені аргументи підтвердили гіпотезу про залежність німецької економіки від імміграційних потоків людських ресурсів.

На основі побудованої економіко-математичної моделі та різних сценаріїв розвитку (еталонний, оптимістичний, тенденційний та песимістичний) оцінено україно-німецький вектор міграційної активності населення на середньострокову (до 2025 р.) та довгострокову (до 2030 р.) перспективи.

Результати дослідження показали, що впродовж 2025-2030 рр. в Україні загостриться демографічна та, як наслідок, – працересурсна криза, спричинена еміграцією людських ресурсів у молодому та середньому віці в поєднанні з низькими показниками народжуваності. У цьому контексті обґрунтовано доцільність та визначені напрями формування нової міграційної політики з ефектом працевлаштування.

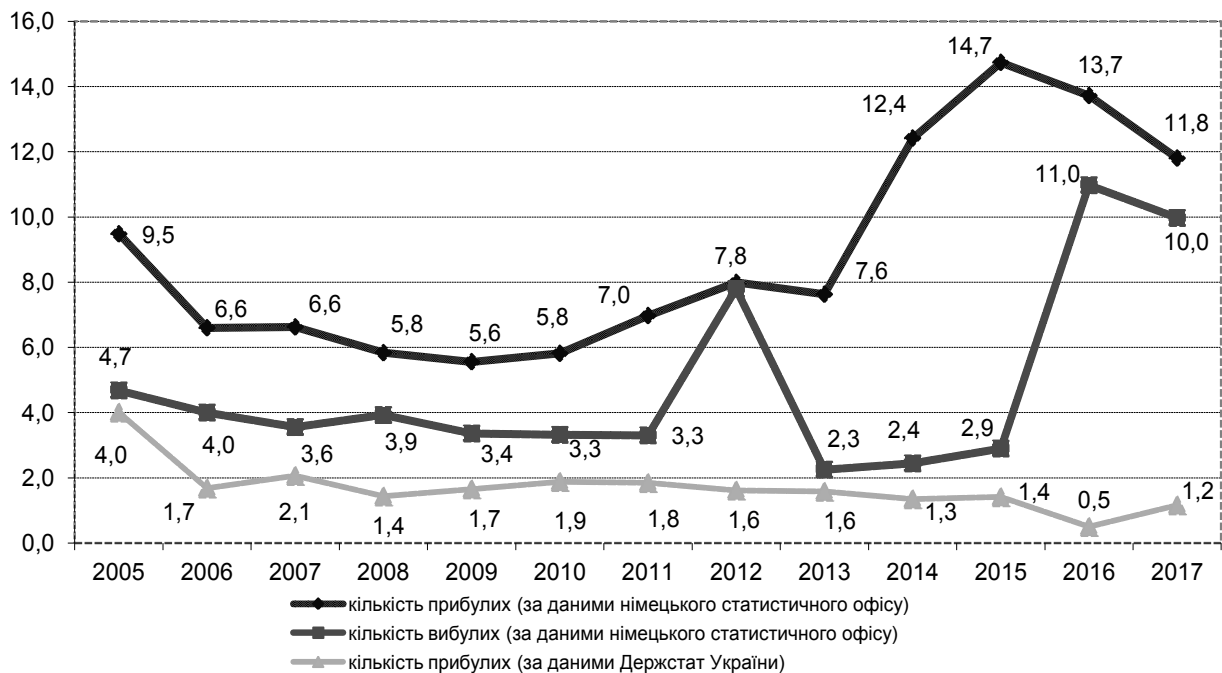
1. Україно-німецький вектор міграційної активності населення: стан та динаміка розвитку

Міграція є однією з визначальних рис XXI століття. Існує багато підходів, що пояснюють феномен міжнародної міграції, її причини, наслідки та фактори впливу, серед яких системний підхід – найбільш поширений. З одного боку, він інтерпретує міжнародну міграцію як результат окремих рішень, що випливають з деяких структурних факторів, а з іншого – аналізує міжнародну міграцію населення в контексті міжнародних потоків товарів і капіталу, а також глобальні та регіональні соціально-економічні, культурні та політичні обставини. Як результат, виникає складна система взаємозв'язків між різними елементами, що впливають на процес міграції і пояснюють вектори та динаміку міграційних потоків. Міграційні потоки між країнами-донорами та країнами-реципієнтами визначаються взаємопов'язаними факторами в рамках певного загального простору – міграційної системи.

За результатами досліджень МОМ серед потенційних українських мігрантів Німеччина (ФРН) займає друге місце (після Польщі) в списку найбільш бажаних країн трудової міграції, офіційного працевлаштування та постійного проживання. При цьому, основним pull-фактором (фактором притягування) є порівняно високі значення показників оплати праці на ринку працевлаштування Німеччини. За 2006-2017 рр. рівень середньої заробітної плати українців, які проживають у Німеччині, у 5 разів перевищував загальноукраїнські показники.

Щодо кількості українських трудових мігрантів вітчизняні статистичні відомства не ведуть повний облік даних, необхідних для проведення ґрунтовного аналізу і формулювання комплексних висновків. Доступна інформація також підлягає сумніву, оскільки існують значні розбіжності в кількісній оцінці щодо інтенсивності міграційних процесів та потоків мігрантів. За інформацією Державної служби статистики України у 2005-2017 рр. з України до ФРН емігрувало близько 22 тис. осіб [2], тоді як за даними німецької статистичної служби – 115 тис. осіб [3]. Щороку український недооблік емігрантів складає 5-10 тис. осіб. Наголосимо, що у 2016 р. розрив у статистичних даних двох країни досягнув максимальної позначки - 13 тис. осіб (рис. 1).

Результати аналізу свідчать, що кількість українців, які офіційно проживають у Німеччині зростає, і у 2017 р. становила 138 тис. осіб. Однак, за даними державної міграційної служби України, чисельність українських громадян, які перебували на консульському обліку в Німеччині протягом 2014-2017 рр., коливалася у межах 105-113 тис. осіб [4], що на 20-25% менше за офіційні статистичні дані ФРН. Така різниця в оцінках свідчить про небажання українців реєструвати своє місце офіційного перебування і про недовіру українських громадян до представницьких органів України в Німеччині.

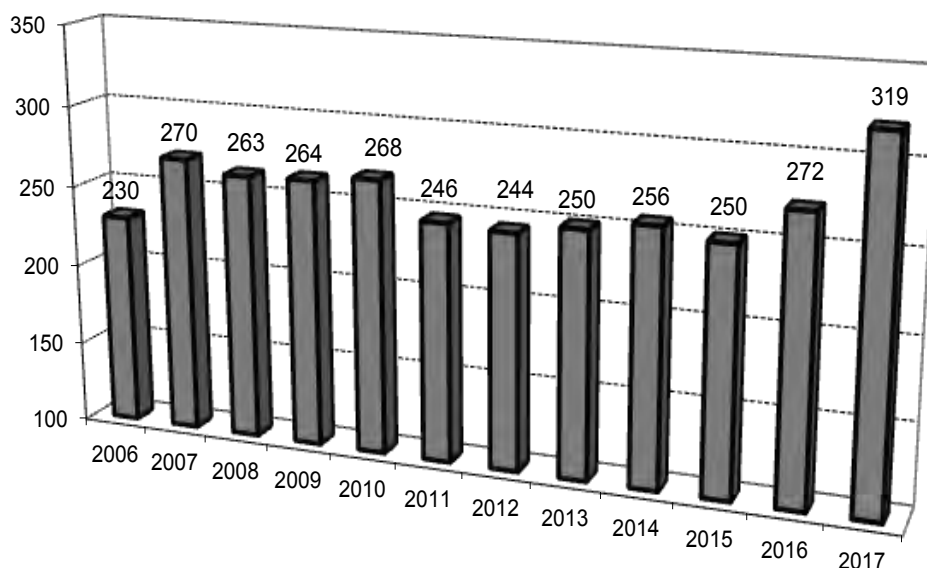
Рисунок 1 – Чисельність прибулих та вибулих українців в Німеччину за 2005-2017 рр., тис. осіб

*Джерело: побудовано за даними [2, 3]

У 2004-2013 рр. за статистичними даними відомств ФРН кількість українців, які прибули до Німеччини, перевищувала чисельність тих, хто вибув. За 2005-2017 рр. на територію ФРН прибуло 115 тис. осіб, в той час як емігрували 62 тис. українців. Кількість українців зменшувалася не за рахунок імміграції наших співвітчизників, а через прийняття німецького громадянства. За офіційними даними за період 1998-2017 рр. близько 3,5 тис. українських мігрантів за рік змінювали українське громадянство на німецьке [5].

Непоодинокими є випадки, коли виїзд громадян України на постійне місце проживання здійснюється без офіційних звернень до органів влади. Тому українські емігранти, які отримали іноземне громадянство без проходження відповідних процедур в Україні, вважаються і надалі українськими громадянами [4].

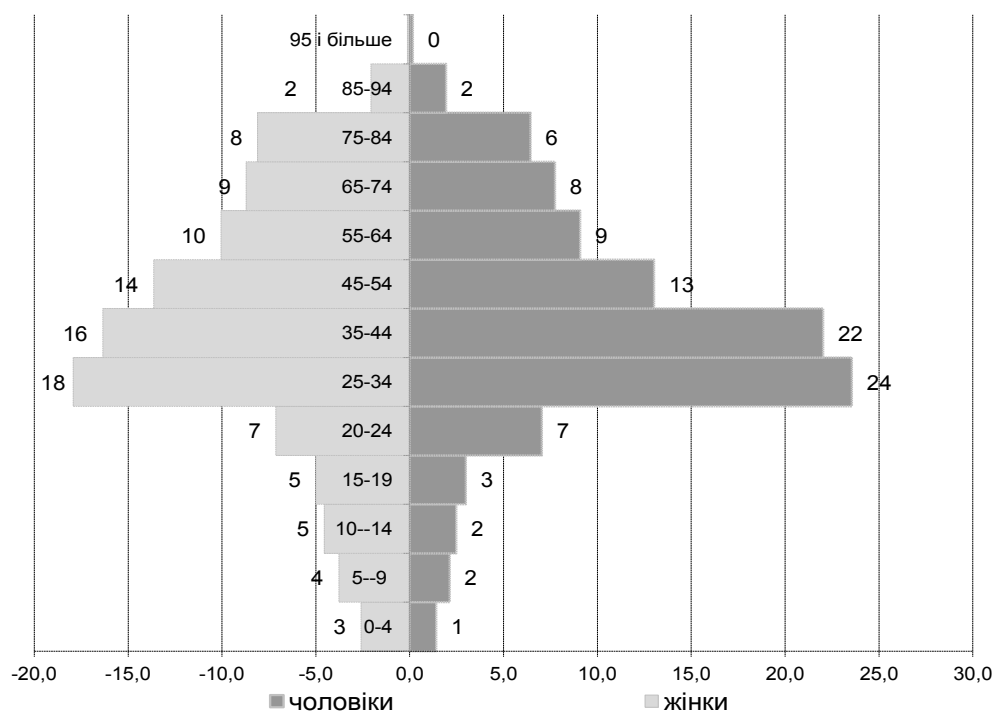
Загалом чисельність громади українців та громадян Німеччини з українським етнічним походженням коливалася в межах 230 тис. осіб у 2006 р. та 319 тис. осіб у 2017 р. (рис. 2).

Рисунок 2 – Чисельність етнічних українців у Німеччині за 2006-2017 рр., тис. осіб

* Джерело: побудовано за даними [3]

Результати статистичного аналізу у 2017 р. показали, що близько 60 % жінок і 50 % чоловіків, які проживають на території Німеччини, – це економічно активне населення віком 25-54 років. Спостерігаються незначні гендерні відмінності. Віковий склад жінок молодший за склад чоловіків, а частка дітей до 14 років, що проживає на території Німеччини, складає 12 % хлопчиків та 5 % дівчаток (рис. 3).

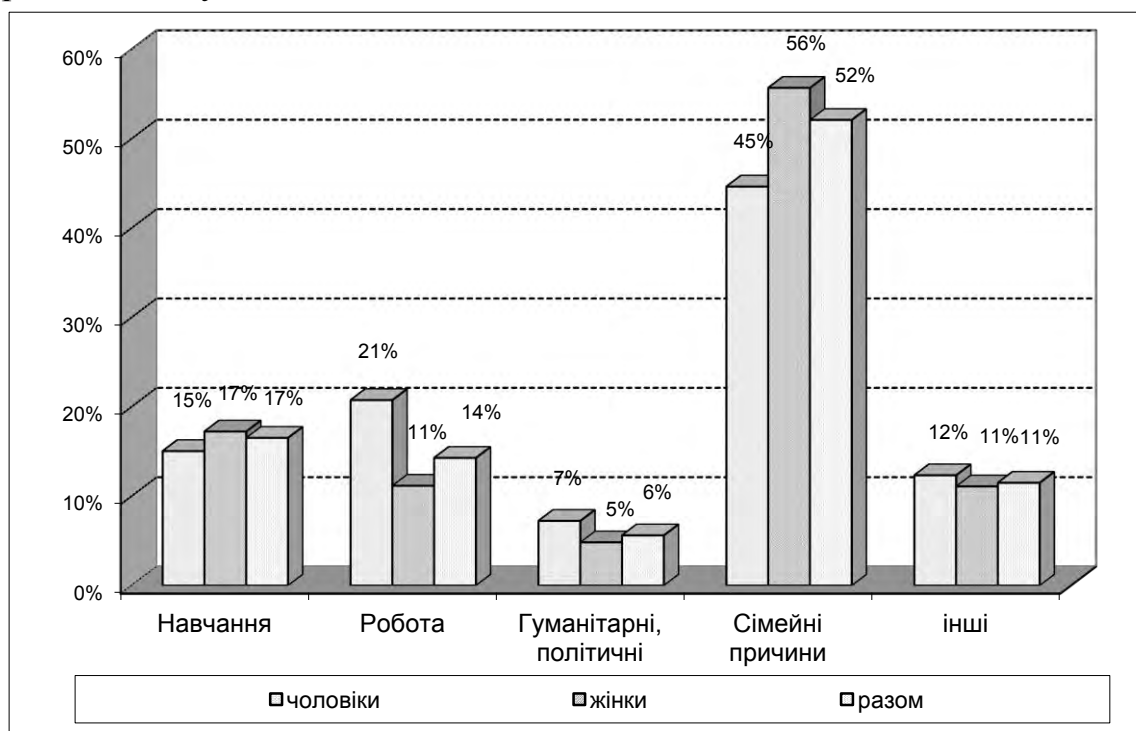

Рисунок 3 – Статеві-вікова структура українців, що проживають на території Німеччини, %, станом на 2017 р.

* Джерело: побудовано за даними [3]

Важливим завданням при дослідженні україно-німецького вектору міграційної активності населення є встановлення мети міграції. Складність такого аналізу полягає в тому, що міграційне законодавство в Німеччині за останні роки неодноразово змінювалося, а класифікація мети прибуття іноземних громадян на територію ФРН часто коригувалася та уточнювалася. Тому такі показники не є компаративними в динаміці. Структурний аналіз мети еміграції українців у Німеччину станом на кінець 2017 р. наведено на рис. 4.

Основною метою еміграції близько 50 % українців є сімейні причини, а у 20 % - навчання чи робота. Загалом, українські студенти в Німеччині, за даними Німецької служби академічних обмінів, посідали шосте місце поміж усіх студентів-іноземців. У німецьких вишах навчаються та проводять дослідження близько 9 тис. молоді з України. Певна частина з них є членами Союзу українських студентів у Німеччині. До активізації освітньої міграції з України до Польщі Німеччина була лідером серед країн (за винятком Росії) за кількістю українських студентів.

Рисунок 4 – Мета еміграції українців до Німеччини, станом на 01.01.2018 р.

* Джерело: побудовано за даними [3]

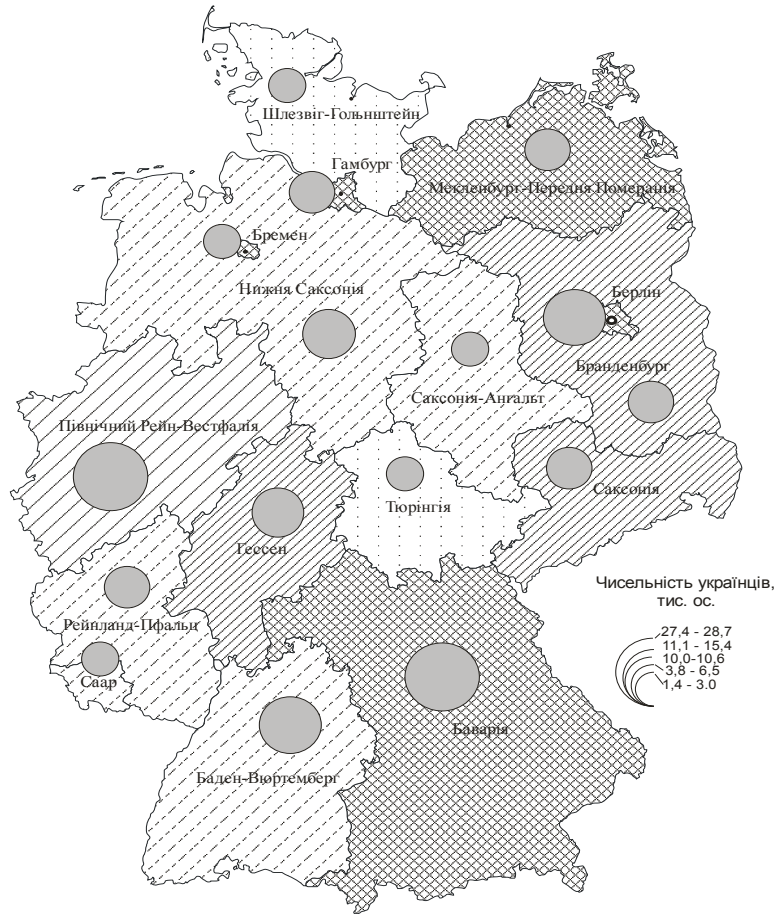
Необхідною умовою оцінювання україно-німецького вектору міграційної активності населення є побудова територіально-географічного зрізу міграційних процесів. Інтенсивні територіальні переміщення спричинюють зміну не лише статево-вікового розподілу населення, але й поселенської структури країни, створюючи pull-push (притягання-виштовхування) центри людських ресурсів. Такі центри формують архітектуру міграційних систем, у т.ч. України-Німеччини.

Станом на поч. 2018 р. найбільша кількість українців проживала в південних і східних землях Німеччини, а саме у м. Берлін (309 осіб), м. Гамбург (215 осіб), м. Бремен (206 осіб), Мекленбурзі-Передній Померанії (246 осіб) та Баварії (211 осіб)¹ (рис. 5). Результати представленої картографії свідчать про наявність тісного прямого кореляційного зв'язку між показниками зайнятості населення та чисельності українців у розрізі федеральних земель ФРН (рис. 6).

Україно-німецький міграційний потік має стійкий і цілісний характер, на відміну від незначного за обсягом та несистемного німецько-українського міграційного потоку. За даними всеукраїнського перепису населення станом на 2001 р. в Україні проживало близько 33 тис. німців. Середня густина проживання становила 69 осіб на 100 тис. населення [6]. У територіальному зрізі можна виділити два райони більш щільного проживання представників німецької національності в Україні: західний та південно-східний. Так, у Закарпатській області спостерігалася найвища концентрація німців – 284 особи на 100 тис. населення, а у південно-східній частині України (Дніпропетровська, Херсонська, Запорізька, Одеська області та Автономна республіка Крим) – близько 110 осіб на 100 тис. населення. За даними державної служби статистики з Німеччини до України впродовж 2010-2017 рр. переїхало на постійне місце проживання 3 тис. осіб, з яких близько 40 % – українці та 1,6 тис. – громадяни країни Європи, у т.ч. Німеччини [7].

---

¹ Примітка: Дані наведено на 100 тис. населення

Кількість українців, яка припадає на 100 тис. населення, осіб

Рисунок 5 – Чисельність українців на території ФРН, станом на 2017 р.*

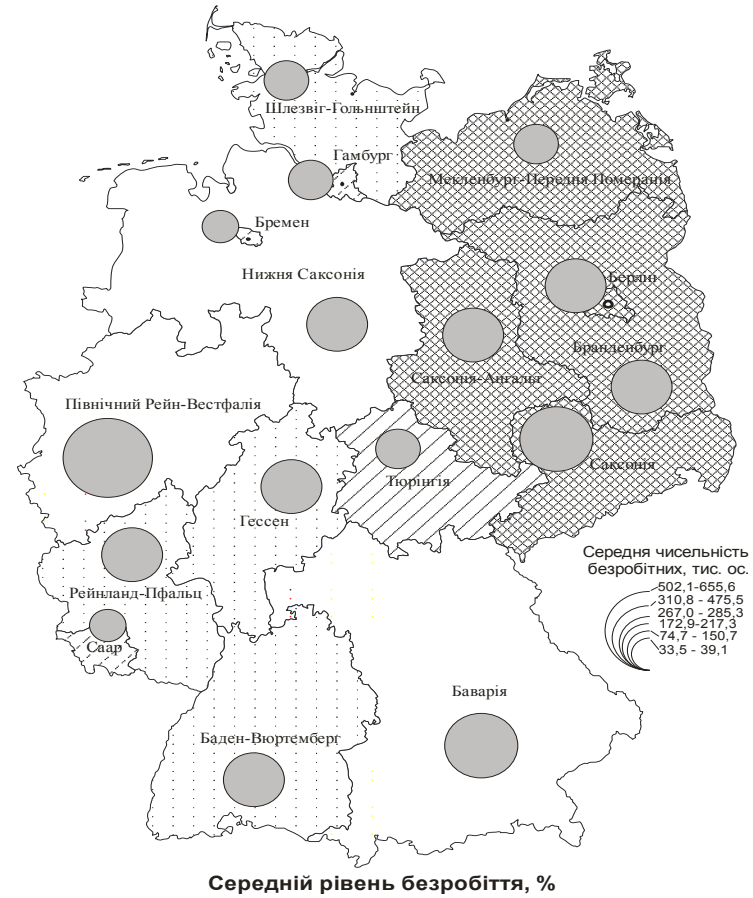

Рисунок 6 – Середній рівень безробіття та чисельності безробітних в ФРН у розрізі федеральних земель, станом на 2011-2017 рр.*

* Джерело: побудовано за даними [12]

2. Прогнозні оцінки україно-німецького вектору міграційної активності населення

Існує багато соціальних, економічних і політичних драйверів, які можуть вплинути на інтенсивність міжнародних міграційних потоків. Зокрема, міграція є детермінована до стохастичних чинників, які, за своєю природою, важко передбачити (фінансово-економічні кризи, військові конфлікти, кардинальні політичні та соціальні зміни тощо). Зміни міграційних потоків можуть набувати вигляду екстремальних короткострокових коливань. Тому прогнозування міграційної активності, потенційної міграції та міграційних установок населення надзвичайно складне завдання, що має базуватися на визначенні та врахуванні факторів впливу за допомогою спеціального інструментарію.

Алгоритм прогнозування міграції українського населення до Німеччини ускладнюється демографічними тенденціями двох країн, тенденціями їхнього економічного розвитку та змінами кон'юнктури ринків праці. Будова прогностичної моделі пов'язана з трьома основними етапами прогнозування:

1. Чисельності та структури населення Німеччини та України.
2. Макроекономічних показників та кон'юнктури ринків праці Німеччини та України.
3. Обсягів потенційної міграції українців до Німеччини.

Прогноз чисельності населення Німеччини, методика якого була розроблена службою статистики Німеччини, будується на вихідному положенні про низькі показники природного відтворення та повільного зростання середньої тривалості життя населення². За результатами аналізу демографічних процесів у Німеччині можна припустити, що покращення значення індикаторів природного демографічного відтворення серед місцевих жителів Німеччини не відбудеться. Тому при розробці моделей, які стосуються визначення прогностичної чисельності та структури населення країни, показники природного відтворення виступають сталими величинами, а головним індикатором, який може істотно вплинути на кількісні та структурні зміни, є зовнішня міграція.

Прогноз перспективної чисельності населення України та Німеччини здійснюється методом пересування вікових груп, згідно якого кількість населення кожного року конкретної когорти залежить від демографічних змін у когорті попереднього року. Наприклад, кількість осіб семирічного віку чоловічої статі на початок 2020 р. залежить від демографічних процесів у когорті шестирічних осіб відповідної статі в 2019 р.

Модель прогнозування чисельності демографічної когорти представлена формулою 1 (авторська інтерпретація).

$$KN_{a+1}^{y+1} = KN_a^y - C_a^y + ЧМ_a^y \quad (1)$$

де «а» – вік когорти; «у» – рік; КН – кількість населення; С – кількість померлих осіб; ЧМ - чиста міграція (осіб).

---

² Примітка: Сумарний коефіцієнт народжуваності становить 1,4 дитини на одну жінку у фертильному віці, середня тривалість життя жінок та чоловіків - 88,4 років та 84,4 роки відповідно.

Результати прогнозних розрахунків показали, що при збереженні існуючих тенденцій природного відтворення та нульовій міграції (чиста міграція рівна 0) демографічна ситуація країни може значно погіршитися. Чисельність населення Німеччини при нульовому значенні чистої міграції (сальдо міграції) за період 2019-2050 рр. зменшиться на 17 млн осіб (або на 25 % до 2017 р.) та на 22 млн осіб до кінця 2060 р. Частка економічно активного населення та дітей у 2050 р. зменшиться на 10 % у загальній структурі, що означає зменшення чисельності на 15 млн осіб та 2,8 млн осіб відповідно. Однак, кількість людей похилого віку від 70 років зросте на 4 млн осіб і становитиме 25 % від загальної сукупності мешканців (табл. 1). Німецькі демографи стверджують, що при відсутності імміграції вакантний попит на працівників у всіх секторах економіки країни зросте до 1,8 млн осіб у 2020 р. і 3,9 млн у 2040 р. [11].

Таблиця 1

Прогнозні розрахунки чисельності та вікової структури населення Німеччини у 2030-2060 рр., тис. осіб

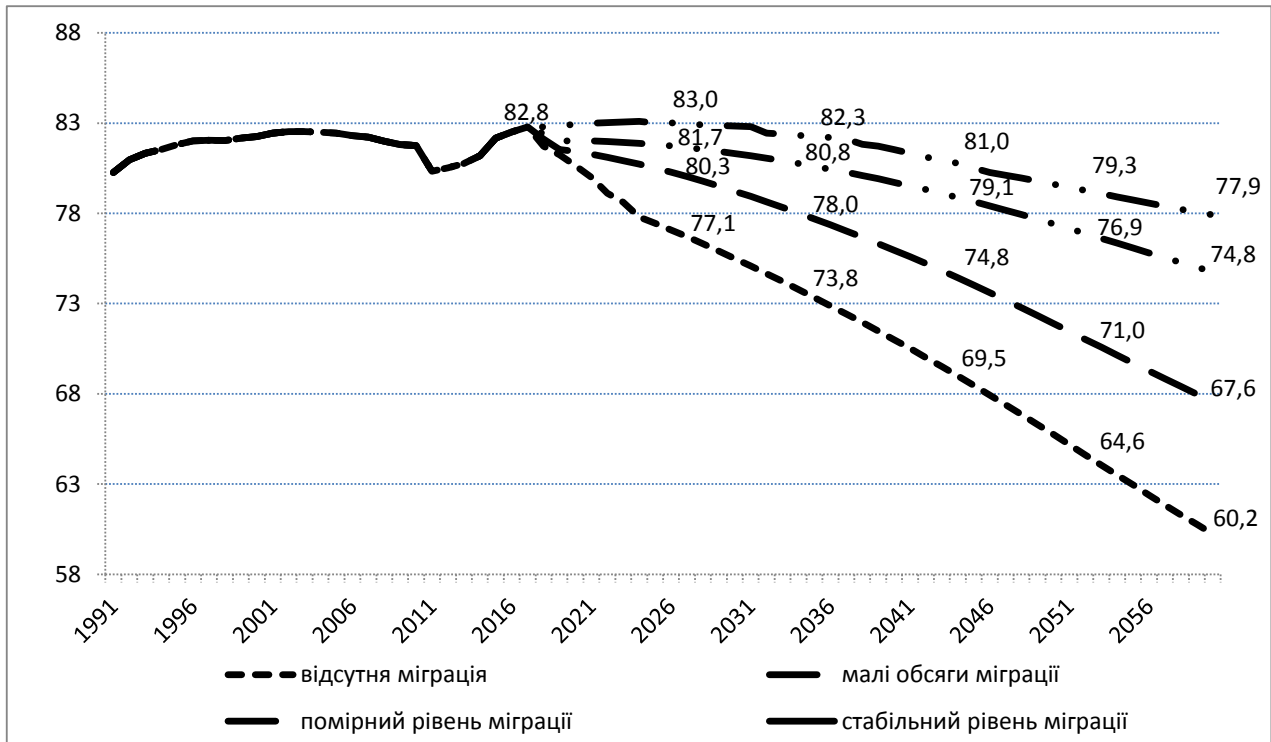
Варіанти прогнозу	Обсяги міграції (m)			
	m=0	0 <m< 100	100 <m< 200	200 <m< 300
Кількість населення у 2017 р.	82792			
Абсолютний приріст у 2030 р.	-7295	-3564	-1471	53
Абсолютний приріст у 2050 р.	-17051	-10891	-5371	-3174
Абсолютний приріст у 2060 р.	-22563	-15227	-8035	-4885
Вікова структура (2017 р.) %:	13,0			
0-14 років	71,7			
15-70 років	15,3			
70 і більше років				
Вікова структура (2050 р.) %:				
0-14 років	11,6	11,6	11,7	12,1
15-70 років	63,4	64,6	64,5	66,1
70 і більше років	25,0	23,7	23,8	21,8

Джерело: побудовано на основі формули 1 за даними [12]

Варто зауважити, що значна деформація вікової структури корінного населення (ознакою «корінного населення» є громадянство, або проживання в країні протягом певного періоду, чи факт проживання в ній попередніх поколінь родичів) внаслідок «гіперстаріння» нації може призвести до демографічного колапсу, що унеможливило економічне зростання країни через дефіцит робочої сили та кваліфікованих кадрів на ринку праці. Такі тенденції сприятимуть зростанню витрат державного бюджету на фінансування пенсійного фонду та інших структур соціального захисту.

Наведені аргументи підтверджують вихідне положення прогностичної оцінки про необхідність та залежність німецької економіки від міграційних потоків людських ресурсів з інших держав. Їх інтенсивність з кожним роком повинна зростати з метою мінімізації наслідків демографічної кризи та

уникнення значного дисбалансу на ринку праці. Як свідчать дані табл.1 та рис. 7 до 2030 р. щорічне додатне значення сальдо міграції обсягом 300 тис. осіб є достатнім для збереження стабільної демографічної ситуації у Німеччині. Однак, за даними прогнозу на період 2030-2060 рр. щорічне позитивне сальдо міграції повинне зростати до позначки 0,5 млн осіб, щоб відбулося покриття природних демографічних втрат у країні.

Рисунок 7 – Сценарний підхід до прогнозу динаміки чисельності населення Німеччини до 2060 р. з врахуванням різних обсягів міграції, тис. осіб
 Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Ретроспективний аналіз чисельності та структури місцевих мешканців показав, що кількість населення у Німеччині у досліджуваному періоді залишалася практично незмінною. Це спричинено високою часткою іммігрантів і така тенденція збережеться ще на 10-20 років. Хоча варто наголосити, що різниця між фактичними даними і еталонними у цей період буде балансуватися значними обсягами міграції. У такому випадку станом на 2030 р. на території ФРН може проживати близько 16 млн мігрантів, що становить 20 % корінного населення. У 2050 р. кожен третій мешканець, а у 2060 р. практично кожен другий житель Німеччини матиме статус мігранта або емігрантське коріння.

Демографічні перспективи України щодо природного відтворення будуть залежати від особливих тенденцій сьогодення. Тут варто стверджувати про масштабну внутрішню (з перспективою на зовнішню) та зовнішню міграцію з України внаслідок воєнного конфлікту на Донбасі, наслідки зростання бідності населення протягом останніх років, яке підштовхує до еміграції та спричиняє скорочення населення, а також нинішнє європейське «лідерство» України щодо захворюваності СНІДом, туберкульозом, кором та іншими інфекційними хворобами. Такий сценарій підтверджують результати досліджень, проведених

науковцями Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України [13, с.78-79]. За підрахунками, найбільш ймовірним є сценарій зменшення населення в Україні до 37,1 млн осіб на початок 2060 р. Нижня межа кількості населення прогнозується на позначці 28,3 млн осіб. Коли тенденція природного та міграційного руху зберігалася б впродовж прогнозного періоду, то кількість мешканців України на початок 2060 р. досягнула б позначки 32,4 млн, що на 10 млн осіб менше, ніж у 2017 р. Щодо вікової структури населення в середньо- і довгостроковій перспективі, то Україну очікує зниження частки осіб у працездатному віці. При цьому за деяких варіантів прогнозу показник може коливатися у межах 47,7 % – 55,3 % на початок 2060 р. Збереження тенденції старіння і погіршення вікової структури населення України у подальшому призведе до виникнення дефіциту трудових ресурсів на внутрішньому ринку праці.

Комплексне представлення причинно-наслідкових зв'язків, які впливають на україно-німецький вектор міграційної активності населення, можна здійснити на основі результатів факторного аналізу. За допомогою методу покрокового включення факторних змінних побудовано економіко-математичну модель, яка відображає три найбільш значущі чинники (рівень безробіття в Німеччині, середній рівень оплати праці в Україні та індекс інфляції в Україні). За розрахунками тривалий односторонній вплив соціально-економічних факторів стимулював формування саме україно-німецького вектору, а не навпаки. Варто зауважити, що побудована модель (2) показує, як будь-які зміни значення чинників можуть призвести до трансформації міграційної поведінки україно-німецьких мігрантів³.

$$Y=4,42-2,57*T_1-1,8*T_2+1,15*T_3 \quad (2)$$

де T_1 – темп приросту рівня безробіття в Німеччині;

T_2 – темп приросту середнього рівня оплати праці в Україні;

T_3 – темп приросту індексу інфляції в Україні;

Y – темп приросту коефіцієнта інтенсивності прибуття українців до Німеччини (чисельність прибулих, що припадає на 1 тис. місцевого населення).

Для визначення ступеня вагомості та впливу кожного фактора на варіацію результативної ознаки були обчислені коефіцієнти еластичності, які показали, що при збільшенні на 1 % темпів приросту рівня інфляції в Україні (T_3) і незмінних значеннях інших факторів, очікується зростання інтенсивності прибуття українців до Німеччини на 1,08 %. Зростання середнього рівня оплати праці в Україні та безробіття в Німеччині на 1 % приведе до послаблення еміграційних настроїв населення на 2,01 % та 2,2 % відповідно. Загалом, за результатами дослідження регресійної моделі виявлено, що при зростанні значень всіх факторних ознак на 1% результативна ознака зменшиться на 3,13 %.

³ Примітка. 83% зміни темпу приросту коефіцієнта інтенсивності прибуття українців до Німеччини за період 2006-2017 рр. обумовлено дією факторів, які увійшли до моделі (коефіцієнт детермінації рівний 0,83). Присутній тісний зв'язок між рівнем еміграції українців до Німеччини та соціально-економічними факторами, що підтверджено коефіцієнтом множинної кореляції (R), який дорівнює 0,91. Встановлено, що F-критерій Фішера ($F_{розр.} = 9,9$) більший, ніж його критичне (табличне) значення ($F_{крит.} = 2,96$), а рівень довіри становить 0,95.

Значення часткових коефіцієнтів кореляції, так як і коефіцієнтів еластичності, підтверджують тезу про те, що система соціально-економічних мотивів виступає драйвером міграції населення до Німеччини.

На основі побудованої економіко-математичної моделі оцінено україно-німецький вектор міграційної активності населення з виділенням варіантів розвитку подій на середньострокову (до 2025 р.) та довгострокову (до 2030 р.) перспективи. Методика прогнозування чисельності української громади до 2030 р. в Німеччині полягає у побудові чотирьох сценаріїв (еталонний, оптимістичний, тенденційний, песимістичний) з врахуванням вже попередньо змодельованих соціально-економічних факторів, які впливають на міграційні аспірації населення (табл. 2).

Таблиця 2

Основні показники розвитку міграційної активності населення з України до Німеччини: прогнозні значення на 2025 р. та 2030 р.

Показники	Фактичні значення (станом на 2017 р.)	2025 р.				2030 р.				
		Еталонний	Оптимістичний	Тенденційний	Песимістичний	Еталонний	Оптимістичний	Тенденційний	Песимістичний	
Вхідні змінні моделі	Рівень інфляції в Україні, %	13,7	2,8	2,8	9,7	20,1	0,8	0,8	9,7	20,1
	Рівень безробіття в Німеччині, %	3,5	2,0	3,9	2,0	2,0	1,9	5,0	1,9	1,9
	Середній рівень оплати праці в Україні, тис. грн	7,1	33,7	33,7	27,4	15,2	120,4	120,4	61,6	24,5
	Валютний курс, євро/грн	30,0	38,5	38,5	47,0	50,0	40	40,0	55,0	62,5
	Середній рівень оплати праці українців в Німеччині, тис. грн.	49,8	88,4	64,9	107,9	114,8	118,0	68	155	176
Прогностичні розрахунки	Кількість прибулих з України, тис. осіб	11,4	9,3	1,1	15,7	50,3	1,5	0,1	10,0	64,3
	Кількість українців, тис. осіб	138,0	196,6	146	222	354	197,3	128	264	630
	Чисельність етнічних українців, тис. осіб	319	378	327	403	535	378	309	445	811
	Кількість зайнятих етнічних українців, тис. осіб	144	186	142	198	263	170	119	200	364
	Особиста економічна вигода мігрантів, млн. грн	6149	10148	4443	15965	26167	-1331	-6220	18604	55110

Еталонний сценарій середньострокової перспективи передбачає збереження існуючих тенденцій економічного розвитку Німеччини (зменшення рівня безробіття з 3,5 % у 2017 р. до 2 % у 2030 р., збереження тенденції до зростання рівня оплати праці на фоні збільшення дефіциту робочої сили) та значне покращення соціально-економічної ситуації в Україні (зменшення рівня інфляції до 2,8 % у 2025 р. та 1 % у 2030 р., стабілізацію валютного курсу, зростання середнього рівня заробітної плати до 34 тис. грн у 2025 р. та до 120 тис. грн у 2030 р.).

Згідно розрахунків, така позитивна динаміка показників могла б до 2030 р. вирівняти значення основних економічних індикаторів, які сьогодні впливають на формування україно-німецького вектору міграційної активності населення.

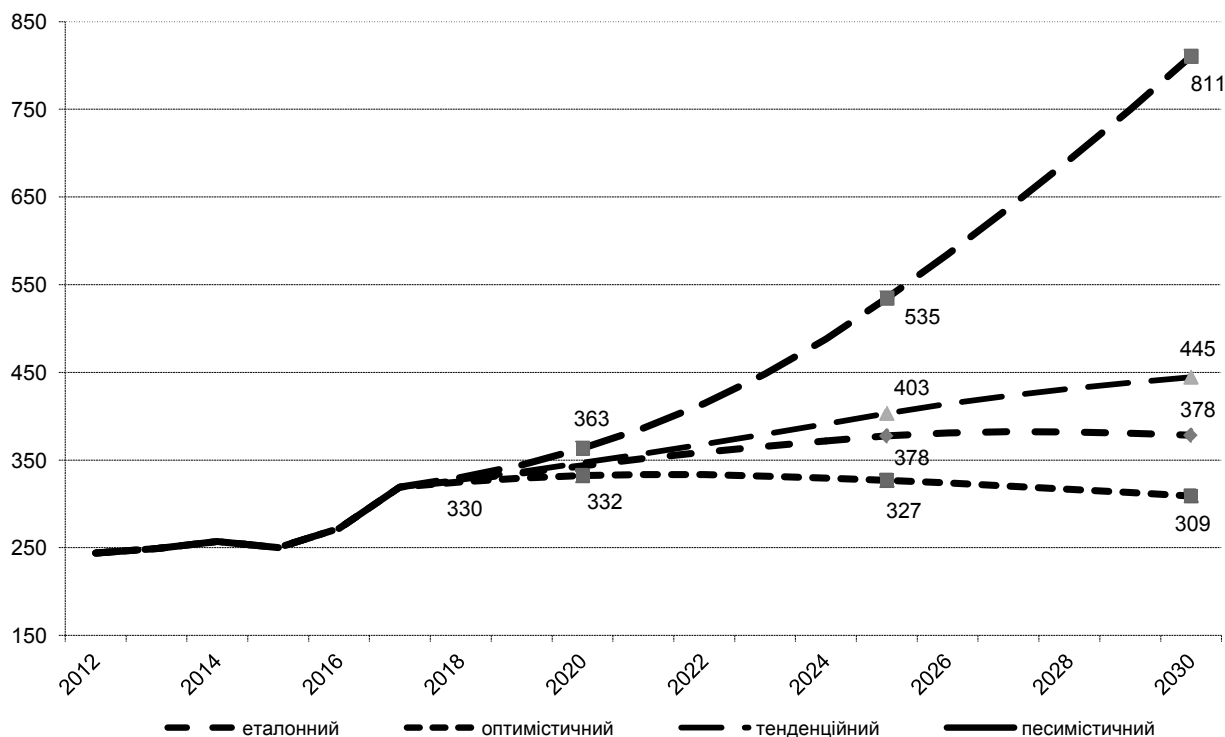
Оптимістичний варіант розвитку подій припускає можливе погіршення значень показників економічного розвитку в Німеччині: зростання рівня безробіття (з 3,5 % до 5 %), сповільнення темпів приросту доходів корінного населення і українських мігрантів зокрема. Однак, тенденції розвитку української міграційної системи еталонного сценарію збереженні.

Найбільш ймовірний сценарій розвитку подій - це тенденційний, оскільки в основі даного підходу лежать усереднені тренди, які спостерігались в досліджуваному періоді (2006-2017 рр.) в Україні, за виключенням найбільш кризових 2008-2009 рр. та 2014-2015 рр. Згідно даного сценарію розвитку спостерігатиметься помірний рівень інфляції (на рівні 10-13 % в рік) та девальвація національної валюти до 47 грн/євро у 2025 р. та 55 грн/євро у 2030 р., а також збільшення середньорічної заробітної плати на 20 %.

Прогноз міграції населення України до Німеччини, який представлений песимістичним варіантом розвитку подій до 2030 р., передбачає, що соціально-економічні показники будуть критично низькими, які спостерігалися у роки фінансової нестабільності та економічних потрясінь.

Результати прогнозних оцінок демонструють, що Україна в найближчі роки надалі продовжуватиме виступати реципієнтом робочої сили для німецької економіки. Однак, достовірність довгострокового прогнозу залежить від параметрів економічного зростання обох держав.

При умові економічного розвитку в Україні і незмінного економічного курсу Німеччини, яка передбачено еталонним сценарієм, кількість українців, які щороку переїжджатимуть до Німеччини, зберігатиметься на рівні 10-12 тис. осіб/рік до 2025 р. з різким зменшенням у 2030 р. до 1,5 тис. осіб/рік. Таким чином, кількість громади етнічних українців зростатиме до 2025 р. і буде рівна 380 тис. осіб (рис. 8).

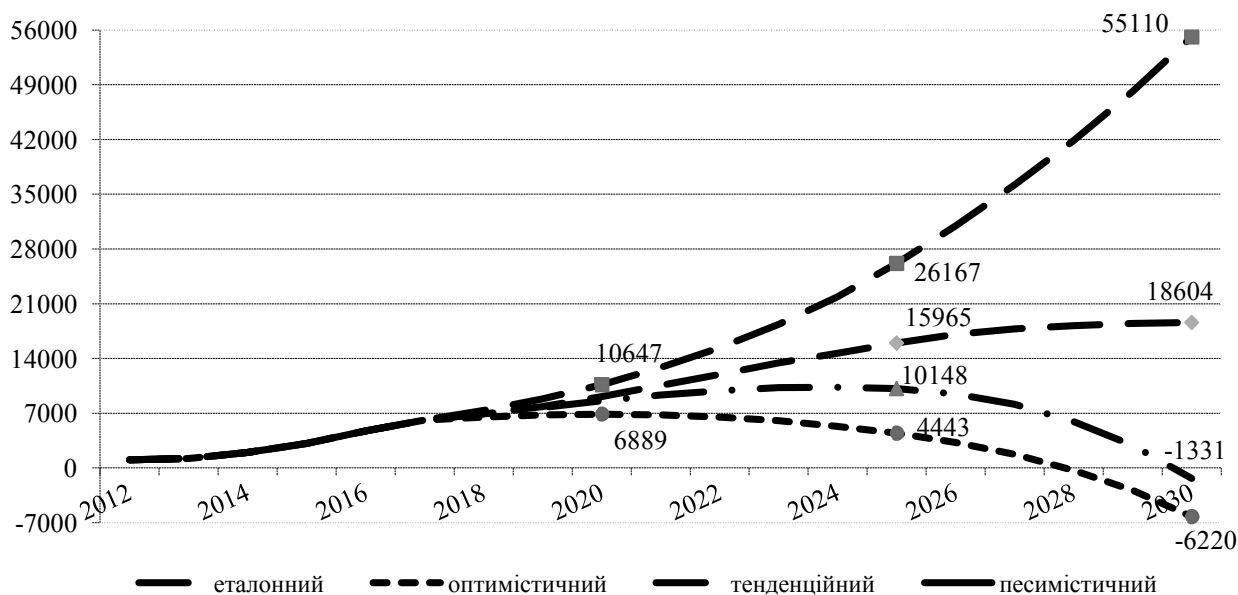

Рисунок 8 – Сценарний варіант прогнозу чисельності етнічних українців у Німеччині до 2030 р., тис. осіб

Зміна тенденції у даному варіанті прогнозу пов'язана з вирівнюванням значення головних індикаторів, які виступають стимуляторами міграційної активності населення України, а саме заробітної плати, безробіття та інфляції. У 2030 р. при середній заробітній платі в розмірі 3 тис. євро, як в Україні, так і в Німеччині, особиста економічна вигода від міграції буде від'ємною (рис. 9). За таких умов кількість потенційних емігрантів з України могла б суттєво скоротитися, а систематична трудова міграція змінити свій характер на освітню чи туристично-сімейну. У даному випадку міграційна система «Україна-Німеччина» перебуватимуть у стані соціально-економічної рівноваги, а нові міграційні потоки матимуть більше стохастичний характер, ніж цілеспрямований і регулярний.

Зниження рівня мобільності мешканців України у 2025-2030 рр. в еталонному варіанті прогнозування можна пояснити дією, крім економічного чинника, ще і демографічними особливостями основних характеристик населення України. Гостра демографічна та, як наслідок, працересурсна кризи, спричинені міграцією людських ресурсів у молодому та середньому віці в поєднанні з низькими показниками народжуваності впродовж початку ХХІ ст. Тому виникає проблема збереження чисельності та оптимізації вікового складу населення України як важливих характеристик національної економічної безпеки держави. Ймовірні економічні успіхи України будуть неможливі без кваліфікованої робочої сили у майбутньому. Потреба у кадрах, при умові стійкого економічного зростання, наростатиме геометричною прогресією. Для зростання добробуту населення ринок праці потребуватиме мобілізації не лише внутрішніх, а й залучення зовнішніх ресурсів. Наголосимо, що економічне

відродження України є фундаментом для трансформації країни-реципієнта робочої сили у країну-донора. Разом з тим, очікувати на інтенсивне зростання міграційних потоків з Німеччини до України не варто.

Рисунок 9 – Прогноз особистої економічної вигоди працевлаштованих українців у Німеччині: сценарний підхід, тис. грн

Результати оптимістичного варіанту прогнозу міграційної активності українського населення до Німеччини демонструють покращення економічної ситуації в Україні, але погіршення її для Німеччини. Зростання рівня безробіття у ФРН на фоні можливого «економічного дива» України могло б створити умови для ефективного регулювання міграційної активності населення по типу туризму, а не трудової діяльності, ще до 2025 р.

За результатами проведеного методом системної динаміки аналізу можна констатувати факт, що ймовірність швидких темпів економічного розвитку України і мінімізація економічних втрат від трудової міграції є дуже низька. Складна військово-політична ситуація, дві економічні кризи ХХІ ст., які супроводжувались значною девальвацією національної валюти, гіперзростанням цін, високим рівнем безробіття та корупційними скандалами, зводили нанівець економічні прориви України. Як наслідок, трудова міграція зростає, збільшується число потенційних мігрантів та зневіра великої кількості молодого населення України у можливість зростання добробуту та особистого розвитку у країні. Еталонний та оптимістичний варіанти прогнозу дозволяють визначити паритетні сценарії розвитку подій, за якими можуть розвиватися держави для досягнення економічної та демографічної рівноваги.

Представлений тенденційний сценарій прогнозу показує помірне зростання економічних та соціальних стандартів в Україні, що найбільш прийнятно для України. Інтенсивність україно-німецьких міграційних потоків у абсолютному вимірі зростає до 400 тис. осіб у 2025 р. і до 450 тис. осіб у 2030 р. Впродовж 2019-2027 рр. середня щорічна кількість новоприбулих мігрантів з

України коливатиметься в межах 13-15 тис. осіб з поступовим зменшенням до 10 тис. осіб у 2030 р.

Кількість зайнятих українців за середньо- та довгостроковим прогнозом зберігатиметься на рівні 200 тис. осіб (рис. 10). Різниця в доходах між українською та німецькою міграційними системами спричинить зростання особистої економічної вигоди мігрантів з 7 млн. грн у 2017 р. до 18,6 млн. грн у 2030 р.

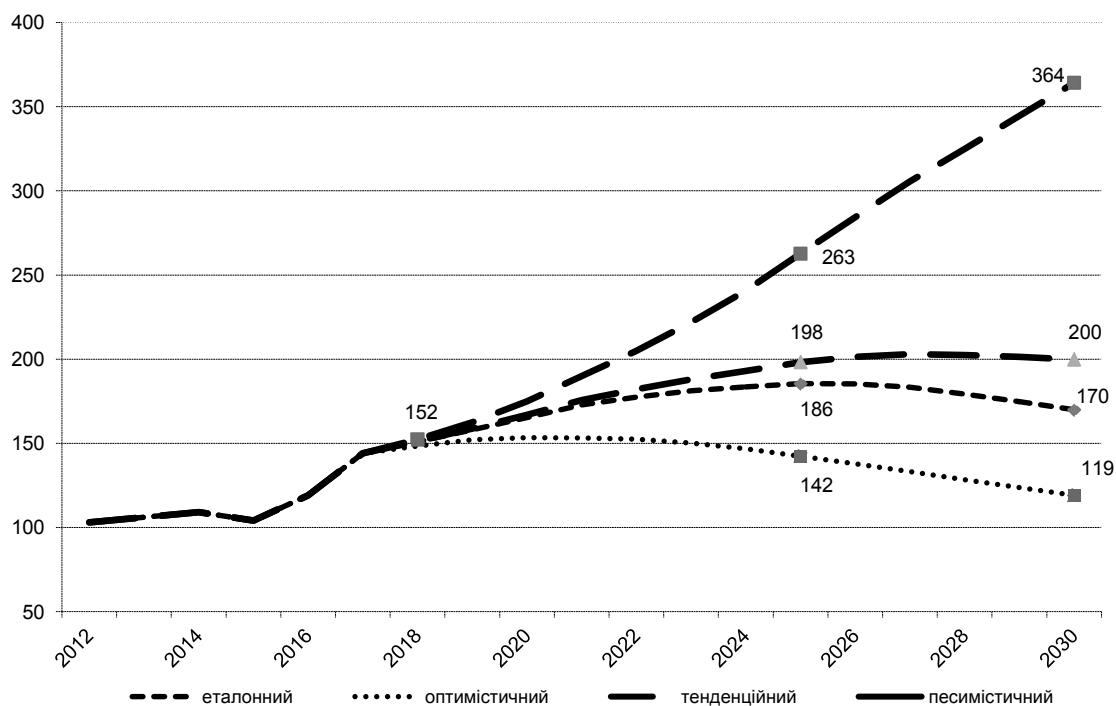

Рисунок 10 – Прогноз чисельності працюючих українців у Німеччині до 2030 р.: сценарний підхід, тис. осіб

За умови песимістичного варіанту розвитку економіки України, що характеризуватиметься зростанням середньої зарплати на 10 % в рік, при одночасному зростанні цін на 20 %, процес деформації україно-німецького вектору міграційної активності населення лише посилиться. Зростання рівня бідності серед українців може спричинити значне розростання потоку мігрантів через україно-німецький міграційний канал. При таких незмінних значеннях факторних ознак кількість прибулих мігрантів з України стабільно зростатиме, а чисельність етнічних українців, що офіційно проживатимуть в Німеччині, збільшиться у 3 рази до 2030 р. та становитиме більше 800 тис. осіб.

Значний розрив в доходах громадян України та інших країн ЄС є головним чинником вибору мігрантів потенційної міграційної системи, країни працевлаштування чи постійного місця проживання. Це відобразиться у зростанні величини особистої економічної вигоди в 9 разів (з 6,1 млн. грн у 2017 р. до 55 млн. грн у 2030 р.) та чисельності працюючих українців у Німеччині (з 144 тис. осіб до 364 тис. осіб у 2030 р. у порівнянні з 2017 р.).

Висновки

При моделюванні масштабів загальної еміграції з України використаний комплексний підхід і враховані не лише тенденції Pull-Push факторів, а й особливості міграційної політики країни прибуття трудових мігрантів – Німеччини та вплив, за експертними оцінками, 8-10 млн. українських заробітчан за кордон. Враховуючи неповноту статистичних даних щодо масштабів трудової міграції, які є необхідними для побудови достовірних економетричних моделей, використання методів експертного прогнозування залишається одним із можливих інструментів оцінювання потенційних масштабів міграції. Основною метою прогнозування міграційної активності є побудова достовірних припущень щодо майбутніх міграційних потоків та їхніх тенденцій.

Серед країн-реципієнтів Німеччина займає друге місце (після Польщі) в загальних масштабах української міграції і є найбільш бажаною країною працевлаштування за кордоном (за результатами дослідження МОМ). Кількість українців, які офіційно проживають у Німеччині, з кожним роком зростає і становить близько 140 тис. осіб. Загальна чисельність громади українців та громадян Німеччини з українським етнічним походженням становить близько 320 тис. осіб.

Побудована багатофакторна регресійна модель дала можливість оцінити україно-німецький вектор міграційної активності населення за еталонним, оптимістичним, тенденційним та песимістичним сценаріями розвитку до 2025 р. і до 2030 р.

За результатами прогнозних розрахунків чисельність населення Німеччини за період 2019-2050 рр. зменшиться на 17 млн осіб (або на 25 % до 2017 р.) та на 22 млн осіб до кінця 2060 р., за умови, що сальдо міграції буде рівне нулю. Частка економічно активного населення у 2050 р. зменшиться на 10 %, а кількість людей похилого віку від 70 років становитиме 25 % від загальної сукупності мешканців. За даними еталонного сценарію прогнозування щорічний потік українських емігрантів до Німеччини становитиме 10-12 тис. осіб (станом на 2025 р.), кількість етнічних українців зросте до 380 тис. осіб, а чисельність зайнятих українців зберігатиметься на рівні 200 тис. осіб.

Майбутні можливості в прогнозуванні обсягів міграції вимагають не тільки нових і більш інноваційних методів та прогностичних моделей, але і нової філософії щодо розуміння безпосередніх прогнозів та їх значення для державного регулювання міграційної активності, методи та засоби якого повинні формуватися на основі обґрунтованих прогнозів у рамках розвитку головних міграційних тенденцій.

Рекомендації

Враховуючи демографічну ситуацію в Україні та отримані результати прогнозування міграційної активності населення України до Німеччини, стратегічними орієнтирами державної політики мають стати:

➤ забезпечення належного рівня керованості україно-німецьких міграційних тенденцій у коротко-, середньостроковій і стратегічній перспективах;

➤ формування системи чинників та мотивації до повернення інтелектуально-кадрового ресурсу в Україну;

➤ активізація взаємовигідних міграційних обмінів в рамках зайнятості, туризму, освіти, науки, науково-дослідної та інноваційної діяльності, інвестиційних та бізнес-проектів;

➤ напрацювання спільних позитивних практик і формування досвіду ефективного державного регулювання міграційних процесів, конвергенція інституційної системи регулювання міграції з провідними моделями ЄС, протидія сучасним міграційним викликам і загрозам Україні.

Першочерговими інструментами реалізації державної міграційної політики в цих рамках мають стати:

1. Упровадження практики моніторингу кількісно-структурних характеристик міграції за провідними (з огляду на масштаби і тенденції) країнами (регіонами) для формування актуальної якісної та комплексної інформаційно-аналітичної основи вироблення дієвих управлінських рішень. Це потребує покладення відповідних завдань і розширення повноважень регіональних відділень Державної міграційної служби України (у співпраці з територіальними структурами Державної прикордонної служби України).

2. Розробка та реалізація (Міністерство соціальної політики України) в рамках чинної Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року (№ 482-р від 12.07.2017 р.) Програми заходів регулювання україно-німецьких міграційних процесів з диференціацією завдань на поточні, середньострокові та стратегічні (у відповідності до визначених в науково-аналітичній записці прогнозів розвитку демографічно-міграційної ситуації).

3. Задіяння нових інституційних інструментів стимулювання повернення вітчизняних мігрантів (передусім освітніх та трудових) в Україну. Реалізація мети і заходів цього інструменту передбачає узгодження положень і укладення доповнень до міждержавних договорів у сферах освіти, підготовки кадрів, зайнятості та міграції для «вмонтування» дієвих чинників-мотиваторів до повернення, пов'язаних з:

- гарантіями збереження місць праці і навчання; проектами інтеррегіональної співпраці в рамках освітньо-трудового обміну та мобільності;

- податково-фіскальними канікулами і фінансово-економічними стимулами при інвестуванні;

- організаційною та іншою підтримкою створення нових видів бізнесу на території України;

- легалізацією діяльності системи посередників на ринку міграційних послуг та формуванням якісної прозорої інфраструктури міграції.

4. Посилення дії внутрішніх чинників стримування зовнішньої трудової міграції з України та поступової (на першому етапі – професійно-трудової, консалтингової, експертно-аналітичної, навчальної тощо) міграції німецьких фахівців в Україну. Це потребує активізації відповідних зусиль, узгодження діяльності українських та німецьких департаментів і структур міністерства соціальної політики, державної служби з питань праці, організацій роботодавців, бізнес-асоціацій, вітчизняних та міжнародних організацій з питань праці, зайнятості та міграції, а також провідних корпорацій.

У рамках цього інструменту дієвою інституційною площадкою може стати подальший розвиток і відкриття на території України нових підприємств з німецькими інвестиціями, що сприятиме створенню нових робочих місць, залученню сучасних технологій, збільшенню експортно-імпортних операцій, створенню гідних умов праці, зростанню реальної заробітної плати як основного джерела доходів населення та важливого стимулу до трудової діяльності. На сьогодні в Україні офіційно зареєстровано понад 4 тис. підприємств з німецькими капіталовкладеннями (у сфері виробництва комплектуючих до автомобілів та будівництва – Kromberg & Schubert, Bader-Україна, Forschner Україна, Leoni-Україна, Костал Україна, HeidelbergCement, KNAUF Гіпс Донбас, Klingspor-Україна, Henkel Bautechnik Україна; у галузі сільського господарства – Pfeifer & Langen Україна, ТОВ «Альфред С. Топфер Інтернешенал»; у сфері торгівлі – Metro Cash&Carry).

5. Інтеграція реемігрантів та іммігрантів з Німеччини в українське суспільство. Процес інтеграції та адаптації мігрантів означає надання допомоги у пошуку прийняттого місця роботи, запровадження державної системи доступного кредитування, встановлення податкових пільг мігрантам, які бажають відкрити власну справу на території України, а також проведення переговорів з урядом Німеччини щодо розробки і впровадження на основі дольового фінансування спільних з Україною програм добровільного повернення мігрантів та їхньої реінтеграції на Батьківщині.

Все більшої актуальності набуває питання створення спеціального центрального органу влади (згідно досвіду держав з високою ефективністю міграційної політики – міністерства зовнішніх міграційних зв'язків), основне завдання якого передбачатиме формування та реалізацію державної політики у сфері міграції, а також виконання функцій щодо розширення легальних каналів працевлаштування українців на території країн-реципієнтів, забезпечення гарантій прав українських трудових мігрантів, укладання міждержавних угод щодо соціального захисту та пенсійного забезпечення працівників-мігрантів.

Реалізація цих інструментів дозволить перетворити середовище формування україно-німецького вектору міграційної активності населення на більш прогнозоване та кероване, орієнтоване на реалізацію соціальних, гуманітарних і економічних інтересів України та Німеччини, громадян –

наявних і потенційних мігрантів, створить нові дієві стимули щодо поживлення імміграції, включно зі залученням кваліфікованих німецьких фахівців, слугуватиме додатковими чинниками стримування трудової еміграції з України, зменшення диспропорцій на національному ринку праці та підвищення рівня та соціальних гарантій та стандартів якості життя.

Список використаних джерел

1. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.pdf
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Ausländische Bevölkerung / Fachserie 1/ Reihe 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendBevoelkerung.html>
4. Міграційний профіль України за 2017 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2017.pdf.
5. Einbürgerungen / Fachserie 1 / Reihe 2.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Einbuengerungen.html>
6. Всеукраїнський перепис населення 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua/>
7. Населення України 2017. Демографічний щорічник [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України. 2010 - 218 с.
9. Малиновська О. Міграційна політика України: Стан і перспективи розвитку. Аналітична доповідь М1/2014. – К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. - 18 с.
10. Migration and home affairs. European Agenda on Migration. Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package_en
11. Euronews. 2015. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2015/09/07/germany-s-winning-refugee-welcome-formula>
12. Статистичний офіс Німеччини. База статистичних даних. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www-genesis.destatis.de/genesis/online/data>.
13. Позняк О. В., Шевчук П. Є. Демографічні перспективи України до 2060 року. Демографія та соціальна економіка. - 2014. - №1(21). - С. 72-84.